

Art Romànic

Els claustres

per Ramon Vall i Rimblas

L'ideal de la vida clerical en època romànica era la convivència dintre d'una comunitat, fos monàstica o canonical. Vist amb ulls d'avui, comprem molt bé les comunitats monàstiques perquè ens han arribat fins ara. Les canonicals, en canvi, ja no ens són tan entenedores, perquè els canonges han abandonat la vida comunitària i des de fa temps resideixen en domicilis particulars.

El claustre era el centre del monestir o de la canònica: adossat al temple per un dels seus costats, tenia les altres cares ocupades per la resta de dependències del monestir: la sala capitular o de reunió, on s'aplegava el capítol, la biblioteca, l'escritòrium, el refetor o menjador, el caldarium (dependència amb llar de foc, per escalfar-se) el dormitori, els cellers i graners a vegades, etc. Tota la vida de la comunitat de monjos o de canonges es desenvolupava al voltant i a través del claustre, ja que, com hem dit, era el nexa d'unió de totes les dependències monàstiques. El claustre, doncs, era un element bàsic i essencial en tots els monestirs i en totes les catedrals (en les que hi residia la canonja o comunitat de canonges).

La forma del claustre és la d'un quadrilàter més o menys quadrat. Al seu centre hi ha un pati o jardí, al voltant

del qual recorren les galeries cobertes destinades a la comunicació interna del monestir i a zona de lectura, meditació i esbarjo dels conventuals. Les obertures de les galeries que donen al pati eren inicialment molt senzilles, però ben aviat es decoraren esculpint-se els capitells de les seves columnes amb una intenció decorativa a voltes i a voltes pedagògica i edificant. Més tard, en els monestirs cistercencs sobretot, es disposà en el claustre, al bell mig del pati o a un dels seus costats, una pica on brolla una font d'aigua viva destinada a les ablucions dels monjos que tornaven, més o menys bruts, de les feines del camp. Una cosa semblant la veiem en les piques d'ablucions que hi ha als patis d'entrada de les mesquites importants, en les que els musulmans abans d'entrar-hi s'hi renten els peus, empolsinats com els duen sovint per la pols del desert.

Ja hem dit que els primers claustres tenien unes galeries molt senzilles. Més endavant es decoraren, introduint-hi escultures en els capitells, impostes i pilastres. Els temes escultòrics varien des dels que s'inspiren en motius vegetals (pinyes, palmetes, entrellaços, fulles d'acant, etc.) i zoomòrfics (generalment amb animals fantàstics: elefants,

La Portella.

grius, dracs, lleons, etc.) als que tenen temes bíblics, tant de l'antic testament (la Creació, el Paradís, l'arca de Noè, Daniel i els lleons, etc.) com del nou (sobretot escenes del naixement de Jesús); hi trobem també representacions fantàstiques (homes devorats per mons-

Roda d'Isàbena.

Catedral de Girona (detall).

Col·labora

BANC

tres, lluites entre homes i animals -l'"heroi" cristià lluitant contra els vicis?-, representacions dels vicis i dels seus càstigs; i també escenes de la vida de cada dia (caceres, collites, el calendari, etc.).

Santa Maria de l'Estany (escenes profanes).

A tal grau van arribar aquestes representacions que sant Bernat, al reformar l'orde beneta fundant el cister, va atacar-les durament: "Què hi fan en els claustres, davant dels ulls dels germans, que haurien d'estar fets a la lectura, aquests monstres ridículs, aquesta be-

llesa deformada i aquesta bella deformitat? Què hi fan aquests simis immunds? I aquests lleons ferotges? I els centaures monstruosos i els tigres pigallats? I aquells cavallers que lluiten i aquests caçadors que toquen el corn? Aquí hi veiem un únic cap que pertany a varis cossos; allà un sol cos amb molts caps... Hi han tantes i tantes coses, que es llegeixen més les pedres que els llibres, i els dies s'escolen admirant-les, oblidant la meditació de la llei de Déu. Bon Déu! Si no es té vergonya d'aitals ineptituds, que es pensi, almenys, en les despeses que comporten".

És per això que en els claustres de l'ordre del cistell desaparegueren totes les representacions; i els capitells adoptaren unes formes molt austeres, amb uns elements decoratius simplicitats. Semblantment ocorregué amb la resta de les construccions del cister o de les altres ordres influïdes per la seva espiritualitat (monestir de les Avellanes, ales antigues dels claustres de Poblet i de Vallbona de les Monges). Simultàniament, però, en el nostre país els capitols catedralicis (Lleida i Tarragona) continuaven practicant l'escultura representativa, augmentant-ne la seva riquesa, de tal manera que, en un moment donat, convivia aquesta fastuositat amb l'austeritat cistercenca. En les canòniques agustinianes menys nombroses i riques que les catedralicis, com Lluçà i l'Estany, l'escultura no pogué assolir aquell grau de qualitat o de sumptuositat: s'hi notaren també, però les dues tendències que hem esmentat. Així,

mentre que a Lluçà la decoració es limita a temes no representatius, a l'Estany s'hi introdueixen representacions sense cap sentit religiós, de manera que algunes d'elles no constituïen cap ajut a la meditació ni al creixement espiritual dels canonges que les contemplaven, ans al contrari: escenes de caça, de dansa, de festeig, etc.

Més tard, en l'època gòtica, -com que les oques sempre han tingut bec la fastuositat tornà a entrar en els monestirs cistercencs, assolint els maravellosos calats que avui podem admirar, encara, a Poblet i a Santes Creus.

Dintre de les particularitats que corresponen a l'època en què foren bastits i a l'espiritualitat de la comunitat a la que anaven destinats, cada claustre ens ofereix la seva bellesa. Els uns es caracteritzen pel seu primitivisme: Lillet i la Portella; o Sant Benet de Bages, amb una escultura molt arcaica. Els altres per la seva serietat: Ripoll, la Seu d'Urgell. O per la qualitat de l'escultura, com Cuixà. És admirable la varietat de la decoració de la Seu de Girona o de Sant Cugat del Vallès. Hom reposa en les dimensions recollides de Mur, Roda d'Isàvena, Lluçà o l'Estany. O en la austeritat de Sant Daniel de Girona, Vilabertran o Bellpuig de les Avellanes. Sorpren per la seva fastuositat Tarragona... Tots ells, com també els altres que no hem anomenat, són dignes de ser visitats: a cada un hi trobarem el seu encant i la seva gràcia; val la pena de dedicar-hi algunes sortides.

Catedral d'Elna.

Catedral de Tarragona.